

ЗА ГРАНИЦИТЕ НА МЕНТАЛНИЯ КАПАЦИТЕТ И ИЗБОРА НА ИНДИВИДА

(доц. Владимир Велинов, дм, експерт по съдебна психиатрия, ФРП)

Границите на психичната норма, при която априорно се приема, че индивидът има/няма капацитет да прави свободен избор в правото е дефинирана сравнително просто, но твърде неясно. Употребяват се понятия като слабоумие, душевна болест, умствена недоразвитост, разстройство на съзнанието, които наподобават психиатрични и психологични диагностични категории. Наред с това психиатърът/психологът следва да изпълни със съдържание преценки, определящи дали индивидът може/не може да разбира свойството или значението на постъпките си, или да ръководи действията си, дали може/не може правилно да възприема фактите, които имат значение за делото и да дава достоверни обяснения за тях, дали страда/не страда от физически или психически недостатъци, които му пречат да се защитава сам (за да бъде задължително участието на защитник), каква е възможността/невъзможността на лицето да се грижи за своите работи, дали лицето е било/не е било способно да действа разумно и да се разпорежда със своето имущество за след смъртта си чрез завещание, наред със сложните диагностично-приложни въпроси относно психичното състояние на лицето и психиатричните предпоставки за унищожаване на един брак, за предизвикване на дълбоко и непоправимо разстройство на един брак, за ограничаване или отнемане на родителските права на лицето, за годностите на лицето да осиновява.

Психиатричните и психологични диагностични разграничения на степените и на типовете патология (количествени или качествени) могат добре да диференцират условните нива на психична инкапацитивност при различните психични разстройства. Тези диагностични и клинично-психологични разграничения добре илюстрират различните възможни нива на компетентност на пациента и естеството на смущенията, които могат да препятстват избора му.

Дихотомното разграничаване на състоянията вменяемост/невменяемост би могло да се обогати с междинната категория «намалена вменяемост», а степенното разграничаване на състоянията дееспособност - ограничена дееспособност - недееспособност би могло да се изпълни с по-конкретно психиатрично и психологично съдържание.

В Закона за здравето са вложени нелогични и неизпълними изисквания. Как психиатърът би могъл да има експертна оценка относно годността пациентът да дава информирано съгласие в процедура за задължителното лечение, където едно от невписаните, но практически неизбежни условия е некритичността на пациента и нежеланието му да се лекува. Или несъстоятелността на определянето на срок на лечение - съдът априорно приема, че заболяването ще бъде овладяно за определено време. Очаква се категорична психиатрична преценка относно един стохастичен феномен – хипотетичната опасност в поведението на пациента, която е подвластна на множество фактори, колкото характерни, още повече случайни.